

O‘QITUVCHI VA O‘QUVCHI O‘RTASIDA JONLI MULOQOTNI TASHKIL ETISH

Ma'mura Ulmasovna Dexkonova

Nizomiy nomidagi TDPU "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi" kafedrasida v.b.professori

Pardayeva Sarvinoz

Nizomiy nomidagi TDPU IV-bosqich talabasi

To'ychiyeva Munajat

Nizomiy nomidagi TDPU IV-bosqich talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida jonli muloqotni tashkil etish, jonli muloqotning o'ziga xos xususiyatlari va funksiyalari haqida so'z boradi. Shuningdek, maqola davomida asosli fikr va mulohazalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: muloqot, jonli muloqot, axloqiy meyorlar, nutq texnikasi, tinglash texnikasi, muloqot funksiyalari.

ORGANIZATION OF LIVE COMMUNICATION BETWEEN TEACHER AND STUDENT

Abstract. This article talks about the organization of live communication between the teacher and the student, the specific features and functions of live communication. Also, valid opinions and comments are mentioned in the article.

Key words: Behavioral category, communication, ethical standards, speech dynamics, communication functions, prognostic stage.

ОРГАНИЗАЦИЯ ЖИВОГО ОБЩЕНИЯ МЕЖДУ ПРЕПОДАВАТЕЛЕМ И УЧЕНИКОМ

Аннотация. В данной статье говорится об организации живого общения преподавателя и ученика, об особенностях и функциях живого общения. Также в статье упоминаются обоснованные мнения и комментарии.

Ключевые слова: Поведенческая категория, общение, этические нормы, речевая динамика, коммуникативные функции, прогностический этап.

Jahon hamjamiyatida integratsiyalashuv jarayoni kechayotgan bugungi kunda taraqqiyotning asosiy omillari sifatida jamiyat a'zolarining kreativ faollik darajasi e'tirof etilib, xalqaro tashkilotlar hamda dunyoning aksariyat mamlakatlari tomonidan 2030 yilgacha belgilangan xalqaro ta'lim konsepsiyasida "...bilimning mustahkam poydevoriga ega bo'lish va kreativ fikrlashni rivojlantirish, hamkorlik qobiliyatlari va qiziqishlarini kuchaytirish" dolzarb vazifa sifatida belgilangan.

Mazkur ijtimoiy talabning amalga oshirilishida, har bir fuqaroning bilim olishida, ijodiy qobiliyatini shakllantirishda, intellektual jihatdan rivojlantirishda o'qituvchining ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'quvchilar bilan jonli va erkin muloqotni to'g'ri tashkil etishi muhim ahamiyatga ega.

Jonli muloqot –bu o'qituvchi tomonidan tashkil etiladigan, har qanday ta'lim-tarbiyaviy tadbir mohiyatini og'zaki so'z bilan o'quvchilarga yetkazadigan, o'qituvchini ziddiyatli jarayonlardan olib chiqish qudratiga ega bo'lgan faoliyatdir¹.

¹ A. Xoliqov Pedagogil mahorat. -T.: 2011. 424 b.

Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida jonli muloqotni tashkil etish, eng avvalo pedagogik faoliyatni mukammal modellashtirish va tashkillashtirishga bog'liq.

Bunda o'qituvchi va o'quvchining muloqoti ijobiy natijalar berishi uchun ta'lim-tarbiya jarayonlarini shunday loyihalashtirish kerakki, unda o'quvchilarning erkin so'zlashuvi va kreativ fikrlashlariga imkon yaratilishi lozim. Bu jarayonda pedagogik va axborot texnologiyalardan samarali keng foydalanish, nutq texnikasi va tinglash texnikasiga rioya etish, pedagogik muloqotni boshqarishning demokratik, avtoritar va liberal uslublarini to'g'ri tanlash, qo'llash asosida o'qituvchining o'quvchi bilan jonli muloqoti ta'minlashga erishiladi. Zero, o'qituvchi bilan o'quvchining muloqotini bog'lovchi asosiy vosita – so'zdir. O'qituvchining so'z boyligi qanchalik ko'p bo'lsa, muloqot olib borish qobiliyati tez namoyon bo'lib, ijobiy natijalarga erishishi oson bo'ladi.

O'qituvchining jonli muloqoti har qanday tarbiyaviy tadbirning mazmun va mohiyatini o'quvchiga tabiiy holda yetkazadi, shu jarayonning ishtirokchilari o'rtasida muloqot uchun mustahkam ko'priklar yaratadi va ichki hissiyot bilan harakatlarning uyg'unlashuvini ta'minlaydi.

O'qituvchi nutqning jozibadorligi, bilim saviyasi va tafakkurining kengligi, o'tkir dunyoqarashi, ma'naviy madaniyat darajasi, pedagogik qobiliyati, ta'lim-tarbiyaviy maqsadlarning mutanosibliigi har qanday dars va darsdan tashqari tadbirning muvaffaqiyatini ta'minlovchi hamda o'qituvchi jonli muloqotini tashkil etuvchi omillardir. O'qituvchi kasbiy faoliyatidagi jonli muloqot amalga oshirish uchun ta'lim jarayonidagi o'qitish va o'qishning didaktik hatti-harakatlarini ko'z oldiga keltirish va o'z oldiga doimo quyidagi savollarni qo'yib, unga mustaqil fikr-mulohazasi asosida javob bera olishi kerak:

1. Nimaga o'rgatish:

- a) o'quvchilarni o'rganilayotgan mavzu bo'yicha ilmiy yangiliklardan xabardor etish, fan terminlarini tushuntirish, o'quv predmetini to'liq o'zlashtirish;
- b) o'quvchilarda shaxs erkinligini, mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish;
- v) o'quvchilarning o'rganilayotgan mavzu bo'yicha ko'nikma va malakalarini shakllantirish;
- g) yangi mavzuni fanlararo aloqadorlik asosida tushuntirish;
- d) dars jarayonini pedagogik va axborot texnologiyalarining qiziqarli metodlari asosida tashkil etish.

2. Kimni o'rgatish:

- a) kelajakda mamlakat taraqqiyoti uchun mas'ul, davlat siyosatining ustuvor sohasi bo'lmish barkamol insonga ta'lim-tarbiya berish;
- b) o'quvchilarni bilim olish va tarbiyalanishi jarayonida duch keladigan muammolar va qiyinchiliklarni mustaqil bartaraf etishga o'rgatish;
- v) o'quvchilarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini hosil qilish;
- g) dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarda o'quvchilar fikrlarini inobatga olgan holda tashkil etish;
- d) o'quvchilarning psixologik o'zgarishlari va rivojlanishlarini inobatga olish;
- ye) iqtidorli o'quvchilar bilan yakka holda pedagogik faoliyat olib borish.

3. Qanday o'rgatish:

- a) o'qituvchi o'z faoliyati davomida to'plagan pedagogik tajribalari asosida kompyuter, axborot va innovatsion texnologiyalarni qo'llagan holda ta'lim berishi;
- b) yuksak pedagogik mahorat bilan dars va darsdan tashqari vaziyatlarda tarbiyaviy jarayonni milliy mafkura, an'ana va qadriyatlar asosida tashkil etish;

v) o'quvchilarni bilim olishga qiziqishini oshirish maqsadida pedagogik ta'sir ko'rsatishning turli usullaridan foydalanish.

O'qituvchining o'quvchilar hamda o'qituvchilar jamoasi bilan uzviy aloqada bo'lishi, uning jonli muloqotni to'g'ri tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilar bilan jonli muloqotga kirishib, ularning hurmat e'tiboriga sazovor bo'lish birdaniga sodir bo'ladigan va ta'lim-tarbiya sohasida yutuqlarga darhol yetaklaydigan jarayon emas. Buning uchun o'qituvchi yillar davomida tayyorlanadi, pedagogik mahorat sirlarini egallaydi, tajribali ustoz o'qituvchilarning yutuqlaridan foydalanadi. O'qituvchilar uchun jonli muloqotni yaratishda quyidagilarga e'tibor berish talab qilinadi:

- o'quvchilarning individual xususiyatlarini, psixik holatini chuqur o'rganish, sinf jamoasining rasmiy va norasmiy liderlari faoliyati bilan tanishish, ularga nisbatan adolatli munosabatda bo'lish;

- jonli muloqot asosida mustaqil fikrlovchi, o'zining qadr-qimmatini anglaydigan, irodasi baquvvat, iymoni butun, hayotda aniq maqsadga intiluvchi erkin shaxsga ta'lim-tarbiya berishi shartligini unutmashlik;

- jonli muloqotning pirovard natijasi o'quvchilarni o'z aqli, o'z tafakkuri, o'z mehnati bilan mas'uliyatni his etishini ta'minlashi, ularni ongli ravishda ozod va hur fikrlovchi inson bo'lib tarbiyalanishini ta'minlash;

- jonli muloqot tufayli o'quvchilarning yuksak darajadagi intellektual salohiyatlarini, aql zakovati qudratini yuzaga chiqarishga erishish.

Pedagogikada jonli muloqotning muhim jihatlaridan biri uning vositalaridir. Vositalar tashkilotchilik qobiliyati, baho beruvchi, intizomga undovchi bo'lishi mumkin. Ilmiy adabiyotlarda o'qituvchi o'z ishinining mohir ustasi bo'lishi uchun tashkilotchilik qobiliyati asosida ta'sir ko'rsatishga ko'proq yondashishi lozimligi ta'kidlanadi.

Pedagogik faoliyatda o'qituvchi jonli muloqot orqali quyidagi funksiyalarni bajaradi:

birinchidan, ta'lim-tarbiya jarayonining o'qituvchi tomonidan yakka holda olib borilishi va bu faoliyatga yagona o'zi javobgarligi;

ikkinchidan, ta'lim-tarbiya jarayonida bir maqsadga yo'naltirilgan ijtimoiy - psixologik tizimning bir maromda ta'minlashi;

uchinchidan, ta'lim va tarbiyaning muvaffaqiyatini belgilovchi o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro munosabatida muayyan bir tizimning tashkil qilinishi;

to'rtinchidan, o'quvchilarni mustaqil fikrlovchi erkin shaxs sifatida shakllantirish, yashirin iste'dodini ro'yobga chiqarishga erishish imkoniyatlaridan foydalanish;

beshinchidan, barkamol inson tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor sohasi sifatida o'qituvchi pedagogik faoliyatining birlamchi vazifasi ekanligini unutmashlik.

Xulosa qilib ta'kidlash kerakki, ta'lim muassasalarida olib borilayotgan pedagogik faoliyatda o'qituvchi muloqot jarayonida nojo'ya hatti – harakati, qo'polligi, o'ylanmay bildirilgan noto'g'ri fikri, ortiqcha imo-ishoralari natijasida o'quvchilar bilan bo'ladigan jonli muloqotning buzilishiga, tuzatib bo'lmas qaltis vaziyatlarning kelib chiqishiga sabab bo'ladi. Buning natijasida muloqot odobi, yaxshi muomala bilan fikr almashuv o'z o'rnini nizoli vaziyatga bo'shatib beradi. Ushbu salbiy holatlarga yo'l qo'yilmaslik uchun, pedagogik muomalada o'quvchilar bilan o'zaro munosabat hurmat va ishonch negizida qurilishi kerak. Bunda o'qituvchi o'quvchining huquq va majburiyatini, maktabda, jamoada, oilada bajaradigan vazifalari nimalardan iborat ekanligini har lahzada eslatib turishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: //Кн. для учителя. 1987.- 190 с
2. Холиқов А. Pedagogil mahorat. -Т.: 2011. 424 б.
3. Muslimov N.A., Usmonboyeva M D., Sayfurov D.M., Turayev A.B. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari - Toshkent, 2015. - 120 bet.
4. Ma'mura Ulmasovna Dexkanova, Saodat Samadjon qizi Saidova, Laylo Baxriddinova. **O'qituvchi nutqi – pedagogik mahorat ko'zgusi.** *Results of National Scientific Research International Journal*, 2(1), 41–48. Retrieved from <https://academicsresearch.com/index.php/rnsr/article/view/>
5. Ортиқов А. Нутқ маданияти ва нотиклик санъати. – Т.: “Доно хамро” илмий маркази, 2002. – 78 б
6. Dexkanova Ma'mura Ulmasovna, Abdurahmonova Iroda, Sharifova Zuhra Komil qiz Umumiy o'rta va o'rta maxsus ta'limda "Tarbiya" fanini o'qitishda tarbiyaviy treninglardan foydalanish. YANGI O'ZBEKISTON PEDAGOGLARI AXBOROTNOMASI, 1(1), 13–17.2023 <https://doi.org/10.5281/>
7. MU Dexkanova, DA Zaripova. Malaka oshirish jarayoniga “Tarmoqli bumerang” texnologiyasini joriy etish. “Yangi o'zbekistonda pedagogika fanini innovatsion rivojlantirish istiqbollari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to'plami. *Toshkent-2021 yil 6 oktabr*. Academic research in educational sciences, 2021
8. DM Ulmasovna, FF Jamshidovna Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. - PEDAGOG, 2022
9. Dexkonova Ma'mura Ulmasovna. Boshlang'ich ta'limda tarbiya fani. Darslik.-Т: 2023
10. Каримов И.И. Уќитувчи, устоз, мураббий...: Талабалар ва ёш ўқитувчилар учун. Рисола. – Қўқон ДПИ, 2009. – 99 б.